

Latvijas valsts pirmajā gadā

Foto: MARTA MARTINSONE - KAŠA

MAIRITA KAŅEPE

Simts gadus muzejs Cēsīs, arhīvi Latvijā glabājuši dokumentus par tiem notikumiem, kuri veduši uz valsts dibināšanu, un notikumiem jaunās valsts pirmajā gadā. Dokumenti, pierakstīti atmiņu stāsti liecina, ka pirmais gads Latvijas valstī cēsniekiem un Cēsu apriņķa ļaudīm bijis trauksmes pilns. Cēsu vēsturnieks Dr.hist. Tālis Pumpuriņš šo laiku padziļināti pētījis. Notikumi Cēsu apriņķī pirms un pēc vēsturiskā 1918. gada 18. novembra ir blīvi.

Jau 19. novembrī laikraksta "Lidums" pielikumā var lasīt par valsts proklamēšanu. 21. novembrī Cēsīs, 25. novembrī Vecpiebalgā, 26. novembrī Jaunraunā, arī Veselavā top apsveikumi valsts dibinātājiem, Tautas padomei un Kārlim Ulmanim kā novadniekam, kurš strādājis Cēsu apriņķī, Priekuļos. Valsts nodibināšanas pašā sākumā netrūka sajūsmas. Tūlīt no Cēsīm, Priekuļiem, Raudas, Jaunraunas, Veselavas uz Rīgu plūda apsveikuma vēstules valsts dibinātājiem.

Pašās Cēsīs 2. decembrī sanāca sabiedrisko organizāciju un politisko partiju bloks un ievēlēja Cēsu pagaidu domi. Par pilsētas galvu kļuva Longīns Ausējs, par pagaidu domes priekšsēdētāja vietnieku - mācītājs, pedagogs Valdemārs Maldonis. Viņi ieteica par Cēsu apriņķa priekšnieku iecelt Juri Eizu. Jaunieši veidoja ri-

KONKURSĀ. Cēsu mākslinieks Kārlis Johansons 1917. gada maijā, piedaloties zeltkaļa Roberta Valdmaņa izsludinātajā tautisko saktu konkursā, ieguva pirmo vietu. Vēlāk pēc šī parauga tika gatavots daudz saktu.

Foto: MARTA MARTINSONE - KAŠA

tenbraucēju patruļas, lai gādātu par kārtību pilsētā. Latvijas valsts bruņoto spēku formēšanās sākās ar Cēsu rotu.

Cēsnieks Dāvids Rudzītis, kļuvis par Valsts kancelejas pirmo direktoru, rakstījis: "Grūti stādīties priekšā, vai kāda valdība atrastos bēdīgākā stāvoklī par mūsu Pagaidu valdību. Jau valsts proklamēšanai nebija ne kapeikas, nebija pat savu telpu, kur noturēt sēdes, nebija nekādas varas." 1918. gada decembrī nāca klajā aicinājums atbalstīt Tautas padomes darbību.

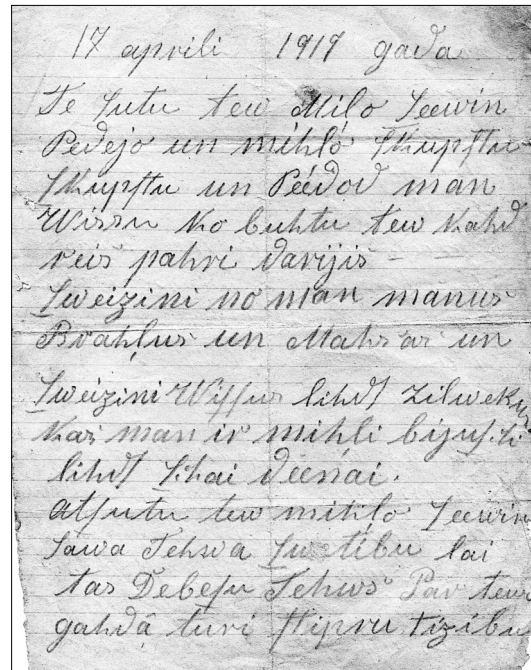
Decembrī Cēsīs ienāca Sarkanā armija, varu pārņēma lielinieki, sākot iedomātu pretinieku apcietin-

"SARKANAIS ĶĪLIS". 1919. gada 1. maija svinībām Cēsu centrālajā laukumā celti vārti un arī māksliniecisks veidojums - kalns, kuru sašķēļ uz pusēm milzīgs ķīlis. Muzejā saglabāta Cēsu mākslinieka Augusta Jullas zīmētā skice.

IESVĒTĪBĀS. 1917. gada vasarā cēsnieka Kārļa Johansona zīmētais apsveikums māsīcai Ernai Berholcei noformēts ar sarkanbaltsarkanām vinjetēm, kā arī izceltas latvju rakstu zīmes un attēlota Cēsu panorāma. 1917. gadā notika arī mākslinieku diskusijas, kādām jābūt latviešu karoga krāsu proporcijām.

PĒC NĀVES SPRIEDUMA. Lielinieku sagūstītais cēsnieks Augusts Miežītis 1919. gada aprīlī atvadu vēstulē rakstījis: "Te sūtu Tev, mīlo sieviņ, pēdējo un mīlo skūpstu, un piedod man visu, ko būtu Tev kādreiz pāri darījis. Sveicini no manis brāļus un māsas un sveicini visus cilvēkus, kas man ir mīļi bijuši līdz šai dienai. Sūtu Tev, mīlo sieviņ, Sava Tēva svētību, lai debesu tēvs par Tevi gādā. Turī stipru ticību..."

nāšanu. Pilsētā valdīja terors. Cēsu rotas izlūku grupa Artūra Jansona vadībā pie Drabešiem uzbruka Sarkanās kavalērijas eskadronam. Janvārī notika pirmais kara tribunāls. Līdz maija vidum revolucionāro tribunālu sēdēs lielinieki 71 cēsniekam piesprieda nāves sodu.

Cēsu Vēstures un mākslas muzeja jaunākā izstāde "Pirmais gads" dod iespēju izsekot, kā Cēsīs pagājis Latvijas valsts pirmais gads. Maija beigās pilsētā beidzas sarkanais terors, bet Cēsīm jau tuvojas vācu landesvēra eskadrons. Jūnijā apkārt pilsētai ritēja kara darbība, tajā skaitā Latvijai izšķirīga kauja, ar kuru sākās pagrieziena neatkarīgās valsts atbrīvošana. Uzvara Cēsu kaujās pagriezta vēstures ratu par labu Latvijai. Vācu spēki atkāpās Rīgas virzienā.

Legendāras atmiņas

Kāda cēsniene par lielinieku valdīšanu 1919. gadā un cerību ziedēšanas laiku atstājusi stāstu, kas nodots no paaudzes paaudzē. Kad pilsētā pie cietuma un citās vietās varēja atrakt lielinieku noslepkavotos cilvēkus, viņu izvadīšana notikusi no Sv. Jāņa baznīcas. Lai nebūtu tik nomācoši jūtama līķu smaka, zārki bagātīgi pārklāti ar ceriņiem. Bērēs piedzīvotais atstājis traumu uz mūžu, viņa vairs nekad nespēja paciest ceriņu smaržu.

No lielinieku laika palikuši baisi stāsti par dažādiem eksperimentiem un teroru, kā arī pompoziem 1. maija svētkiem. Aculiecinieki stāsta par ļoti vējaino 1. maija dienu, Cēsu pils tornī plandošo sarkanā karogu vējš pārplēsis uz pusēm. No lejas skatoties, pārplēstais karogs uz debess fona atgādinājis sarkanbaltsarkano karogu.

Bermontiāde

Vācu armiju padzīt no Latvijas vēl neizdevās. Sākās tā sauktā bermontiāde. Oktobrī Rīgā pienāca kritisks brīdis, Latvijas valdība sāka ministrijas un citas valdības iestādes evakuēt uz Cēsīm. Tā kļuva par Latvijas pagaidu galvaspilsētu. Izstādes "Pirmais gads" veidotāji šo notikumu atspoguļo pilsētas kartē, atzīmējot tajā ēkas, kurās iekārtojās ministrijas. Pēc dažām dienām paši ministri devās atpakaļ uz Rīgu, bet iestādes turpināja darboties Cēsīs, tajā skaitā Iekšlietu ministrija, kuras pieņemtie lēmumi arī tika iespiesti tipogrāfijā Cēsīs.

Cēsu apriņķa vīri bija bruņoto cīņu dalībnieki, daudzi vēlāk apbalvoti ar Lāčplēša Kara ordeni. To

pēc nāves piešķīra arī kaujās kritušajam vecpiebalzdēnam Pēterim Ābeltiņam, kura apbalvojums apskatāms izstādē.

Cēsu Vēstures un mākslas muzejs restaurējis un izstādījis Miķeļa Rozentāla (Jaņa Rozentāla dēla) gleznoto frontes līniju "Cīņa ar bermontiēšiem". Mākslas darbs savulaik dāvināts cēsniekam, kurš bijis karā. Glezna atradusies Cēsīs, dzīvoklī Rīgas ielā. Otrā pasaules kara laikā, 1944. gada septembrī, padomju armijas uzliedojuma laikā Cēsīm kāda šķemba trāpījusi mākslas darbā, caursaujot gleznotā karavīra roku. Restaurējot gleznu izstādei "Pirmais gads", lodes radīts robs atstāts, tas simboliski vēl vairāk norāda uz laiku, kad cilvēki atradās ugunsliņijā.

Cēsu Jaunā pils, tagad Cēsu Mākslas un vēstures muzeja ēka, pati ir jaunās izstādes "Pirmais gads", ja tā var teikt, eksponāts. Pirms simts gadiem tā sāka strādāt Ziemeļlatvijas civilpārvalde, te atradās redakcija, kurā sagatavoja un iespieda Pagaidu valdības Civillikumu. □

Foto no Cēsu Vēstures un mākslas muzeja

Līste Nr. 2		Wahzeja: Fahn Kalnys	
Jehsu Sabiedrisko Organizasiju un Politisko Partiju Bloka			
Seedojumu Līste			
Latvijas Tautas Padomes vajadzībam.			
Čet. Nr.	Wahrs un ufwahrs.	Dzihwes weeta.	Atb. K. Nr. J.
1.	J. Kalnys	25	1
2.	J. Kalnys	25	1
3.	J. Kalnys	25	1
4.	J. Kalnys	25	1
5.	J. Kalnys	25	1
6.	J. Kalnys	25	1
7.	J. Kalnys	25	1
8.	J. Kalnys	25	1
9.	J. Kalnys	25	1
10.	J. Kalnys	25	1

ZIEDOJUMI VALDĪBAI. Latvijas arhīvā glabāti ziedotāju saraksti, tajā skaitā Zemnieku savienības, socerevolucionāru, Cēsu sabiedrisko organizāciju un politisko partiju bloka pārstāvju ziedojumi, saņemti rubļos, vācu markās. Jāņmuižas īpašnieks Andrejs Kampe devis pirmo lielāko ziedojumu.

Publikācijas sagatavotas ar Valsts reģionālās attīstības aģentūras finansiālu atbalstu no Latvijas valsts budžeta līdzekļiem.

Mērķprogrammā "Reģionālo un vietējo mediju atbalsta programma" atbalstīts projekts nr. Nr.2/MEDIA/18/013

Valsts reģionālās attīstības aģentūra